

Beata Stypułkowska (Instytut Teologiczny w Częstochowie)

Starożytna Palestyna pod panowaniem Rzymu z perspektywy katechezy biblijnej

Zastanawiając się nad treścią oraz metodyką katechezy biblijnej odnoszącej się do czasów Nowego Testamentu, należy postawić kilka wstępnych pytań: W jakim stopniu należy uczniów wprowadzać w realia historyczno-kulturowe czasów biblijnych? Co rzeczywiście uczeń musi wiedzieć, aby poprawnie interpretować tekst biblijny? Jaki przyjąć sposób wprowadzania uczniów w rozumienie historii biblijnej?

Nie ma wątpliwości, że poprawne rozumienie tekstu biblijnego oparte jest na zrozumieniu wyrazowym, a z tym związana jest problematyka zasad historyczno-literackich. Zasady te, w związku z celem określane jako „katechetyczne”, zwracają uwagę na podejście do tekstu biblijnego jako do tekstu starożytnego, w którym można odnaleźć ślad dalekiej przeszłości oraz których dobre zrozumienie nie jest możliwe bez elementarnych wiadomości z zakresu historii i kultury krajów biblijnych¹. Dlatego też pytanie dydaktyczne nie odnosi się do tego, czy wprowadzać uczniów w historyczno-kulturowe realia czasów biblijnych, ale, w jaki sposób ich wprowadzać.

Wydaje się, że najwłaściwszą metodą, widoczną również w biblijnym przekazie historii zbawienia, jest przedstawianie historii przez koncentrację na wybranych postaciach. Ewangelie wymieniają szereg postaci, którym winno się poświęcić należną uwagę: Jezusa Chrystusa, Poncjusza Piłata, Tyberiusza, setników rzymskich, Hero-

¹ A. Długosz, B. Stypułkowska, *Wprowadzenie do dydaktyki biblijnej*, Kraków 2000, s. 41–48.

da Wielkiego, Antypasa, Filipa, Annasza i Kajfasza, faryzeuszy i saduceuszy i in. Oprócz osób wymienionych w Ewangeliach w celu lepszego naświetlenia realiów historycznych w ramach katechezy biblijnej należy uwzględnić również osoby spoza kontekstu Ewangelii. Do takich osób należy np. Józef Flawiusz. Czy to w ramach katechezy biblijnej, czy też w ramach lekcji historii można zapoznać uczniów z fragmentami jego dzieł i skonfrontować jego dane z danymi biblijnymi jako wdrożenie do pracy ze źródłami historycznymi. Również historia cesarstwa rzymskiego bywa przedstawiana przez współczesnych czy starożytnych pisarzy pod różnymi aspektami i w różnych ujęciach. Znajomość tych odniesień wydatnie wzbogaca obraz epoki, w której dochodzi do najważniejszych wydarzeń w historii zbawienia.

Uwarunkowania władzy politycznej w Palestynie w czasach Heroda Wielkiego i jego następców

Katecheza biblijna winna przybliżyć uczniom czasy Nowego Testamentu. Przede wszystkim powinna im uświadomić, że Palestyna w czasach Jezusa Chrystusa nie była ani pod jednolitym panowaniem, ani też nie tworzyła zwartej jednostki administracyjnej. W czasach Heroda Wielkiego (37–4 r. przed Chr.) można jeszcze mówić o w miarę jednolitym państwie lennym. Oczywiście, uwzględniając całą specyfikę różnych stronnictw i ugrupowań religijno-politycznych, jak również charakter państwa podległego w sposób ścisły obcemu mocarstwu oraz rządzonego przez króla nieakceptowanego w pełni przez naród żydowski. Przekaz historii nie ograniczający się jedynie do dat i nazwisk, ale ukazujący w sposób problemowy uwarunkowania, w jakich żyli ludzie znaczący, jak również zastanawianie się nad motywami podejmowanych decyzji może pełnić rolę wychowawczą, ważną z katechetycznego punktu widzenia. Wdrażanie uczniów do korzystania z różnych źródeł wiedzy oraz aktywne podejmowanie problemów historycznych może i powinno się dokonywać podczas katechezy, gdy służy to jej celom. W przypadku wprowadzania uczniów w świat Biblii korelacja treści z zakresu historii starożytnej krajów biblijnych z treściami katechetycznymi jest nie tylko pożądana, ale nawet konieczna.

Podczas katechezy biblijnej uczniowie winni zostać wprowadzeni w stosunki panujące w organach władzy oraz winni zdobyć podstawowe informacje dotyczące dynastii herodiańskiej². Głównym źródłem poznawania dziejów Heroda i jego rodziny są dwa podstawowe dzieła Józefa Flawiusza: *Wojna żydowska* i *Dawne dzieje Izraela*³. Uczeń będzie mógł skonfrontować zawarty w nich materiał z danymi pochodzącymi z Ewangelii. Na przykładzie Heroda uczniowie mogą bliżej poznać dosyć skomplikowane relacje narodowościowe na terenie Palestyny, które w sposób znaczący wpływały również na odniesienia religijne oraz uwarunkowania polityczne, w jakich funkcjonowali wówczas władcy małych państweczek. Herod, który z pochodzenia był Idumejczykiem, a więc potomkiem starotestamentalnych Edomitów, nie cieszył się sympatią mieszkańców Judei, sceptycznie nastawionych do wszelkich obcych, w tym też Galilejczyków czy Samarytan⁴. Ślady takich negatywnych czy lekceważących odniesień do nie-Judejczyków można prześledzić w tekstach Ewangelii. Kariera rodziny Heroda, zapoczątkowana przez jego dziada Antypatra I i kontynuowana przez ojca Antypatra II, opierała się na ścisłej zależności od Rzymu. Uchwałą senatu rzymskiego z jesieni 40 r. przed Chr. Herod został mianowany królem Judei⁵. Taka uchwała była świadomie wsparta przez jednego z trumwirów – Antoniusza, który starał się wzmocnić podległy mu Wschód rzymski przez tworzenie państw zależnych od Rzymu, na których czele osadzał władców nie związanych z miejscową tradycją, a przez to bardziej zależnych od Rzymu⁶. Herod do końca nie był pewny swej władzy, stad też musiał lawirować wobec zmieniających się układów w Rzymie, czego przy-

² H. W. Hehner, *Dynastia herodiańska*, [w:] *Słownik wiedzy biblijnej*, red. B. M. Metzger, M. D. Coogan, konsultacja wydania polskiego W. Chrostowski, Warszawa 1996, s. 123–127.

³ Obie pozycje dostępne są w przekładach polskich: *Wojna żydowska*, tłum. J. Radożycki, Warszawa 2001; *Dawne dzieje Izraela*, t. 1–2, tłum. Z. Kubiak, J. Radożycki, Warszawa 2001.

⁴ M. Grant, *Herod Wielki*, tłum. P. Krupczyński, Warszawa 2000, s. 19.

⁵ A. Läpple, *Od egzegezy do katechezy. Nowy Testament*, tłum. B. Białecki, Warszawa 1986, s. 19.

⁶ M. Jaczynowska, *Rzym*, [w:] *Historia starożytna*, red. też, Warszawa 2002, s. 499.

kładem jest jego zachowanie po śmierci Antoniusza i zręczne przejście na stronę Oktawiana⁷. Również na swoim terenie zabezpieczał się na wszelkie sposoby, nie unikając czystek wśród miejscowej arystokracji a nawet skrytobójstw we własnej rodzinie⁸. Wydarzenia w Palestynie uwarunkowane były ogólną sytuacją polityczną panującą w ówczesnym świecie. Treści, jakie uczeń może zdobyć z innych źródeł na temat cesarstwa rzymskiego, mogą być wykorzystane i uzupełnione w katechezie biblijnej w odniesieniu do Palestyny.

Wpływ Rzymian na Wschodzie jest wyraźny. Po śmierci Heroda Wielkiego na obszarze Palestyny nie ma już nawet pozorów jednej władzy. Różne jednostki administracyjne rządzone są przez oddzielne organa. W swoim testamencie, który Rzymianie zaakceptowali, Herod podzielił swoje królestwo między synów na trzy części. Archelaus, syn Samarytanki Maltake, otrzymał Idumeę, Judeę i Samarię wraz z obietnicą dziedziczenia tronu. Młodszy syn Heroda i Maltake, Antypas, otrzymał Galileę oraz Zajordanię, czyli Pereę, a Filip, syn Kleopatry pochodzenia grecko-egipskiego z Jerozolimy, objął w posiadanie ziemie leżące nad Jeziorem Galilejskim, Trachon, Itureę i Abilenę⁹, zwane w Biblii Baszanem¹⁰. Archelaus nie spełnił pokładanych w nim oczekiwań. W kraju toczyły się ciągle wojny domowe, w które interweniowali Rzymianie. Tysiące Żydów straciło życie bądź w walkach, bądź też przez ukrzyżowanie¹¹. Stąd też wielu mieszkańców Palestyny oczekiwało wprowadzenia rzymskiego porządku, aby w kraju był spokój, nawet kosztem państwowej niezależności. W 6 r. po Chr. terytorium Archelausa zostało przyłączone do rzymskiej prowincji Syrii¹².

⁷ H. Daniel-Rops, *Życie codzienne w Palestynie w czasach Chrystusa*, tłum. J. Lasocka, Warszawa 1994, s. 62.

⁸ S. J. D. Cohen, *Panowanie rzymskie. Powstanie żydowskie i zburzenie Drugiej Świątyni*, [w:] *Starożytny Izrael. Od czasów Abrahama do zburzenia Jerozolimy przez Rzymian*, tłum. W. Chrostowski, Warszawa 1994, s. 288–290.

⁹ A. Läßle, *Od egzegezy do katechezy*, dz. cyt., s. 18–19.

¹⁰ H. Daniel-Rops, *Życie codzienne w Palestynie...*, dz. cyt., s. 62.

¹¹ Tamże.

¹² S. J. D. Cohen, *Panowanie rzymskie*, art. cyt., s. 294; A. Läßle, *Od egzegezy do katechezy*, dz. cyt., s. 19.

Rozpoczęcie publicznej działalności Jezusa nastąpiło – jak czytamy w przekazie Ewangelii według św. Łukasza – „w piętnastym roku rządów Tyberiusza Cezara. Gdy Poncjusz Piłat był namiestnikiem Judei, Herod [Antypas – przyp. B.S.] tetrarchą Galilei, brat jego Filip tetrarchą Iturei i kraju Trachonu, Lizaniasz tetrarchą Abileny; za najwyższych kapłanów Annasza i Kajfasza” (Łk 3, 1–2). Tekst biblijny podając imiona sprawujących władzę umiejscawia omawiane wydarzenia w konkretnych realiach historycznych. Katecheza biblijna nie może pójść inną drogą.

Rzeczywistość Palestyny jako rzymskiej prowincji

Uczniowie z lekcji historii wiedzą o tym, że cesarstwo rzymskie podzielone było na prowincje. Najstarszymi, w których sytuacja polityczna była już ustabilizowana, zarządzili prokonsulowie wyznaczani przez senat. Terenami podbitymi niedawno, które wymagały stacjonowania wojska, zarządzili legaci mianowani przez cesarza. W ten sposób siły wojskowe cesarstwa były podporządkowane cesarzowi.

Rzymska prowincja Syrii należała do kategorii prowincji cesarskich, które w odróżnieniu od prowincji senatorskich podlegały wprost cesarzowi i w których stacjonowały legiony rzymskie¹³. Ziemie odebrane Archelausowi tworzyły prowincję prokuratorскую drugiej kategorii, tzn. podrzędniejszą od prowincji, w których zarządzili legaci cesarscy. W Judei wraz z Idumeą i Samarią władzę w imieniu Rzymu sprawował urzędnik zwany prefektem, a po 44 r. prokuratorem¹⁴, który podlegał legatowi Syrii¹⁵. Prefekci, a później prokuratorzy, byli ekwitami, czyli wywodzili się ze stanu rycerskiego a nie senatorskiego. Na podległych sobie terenach cieszyli się rzeczywistą

¹³ J.-C. Fredouille, *Słownik cywilizacji rzymskiej*, tłum. M. Chołdyk, K. Jacheć, Katowice 1998, s. 231–232.

¹⁴ W latach 6–41 namiestnicy Judei nosili tytuł prefekta, a w latach 44–66 tytuł prokuratora – J. Ciecieląg, *Poncjusz Piłat. Prefekt Judei*, Kraków 2003, s. 16; zob. również W. Bösen, *Ostatni dzień Jezusa z Nazaretu*, przeł. W. Moniak, Wrocław–Warszawa–Kraków 2002, s. 217 oraz przypis 26 na s. 410; S. J. D. Cohen, *Panowanie rzymskie*, art. cyt., s. 294.

¹⁵ W.J. Harrington, *Klucz do Biblii*, przeł. J. Marzęcki, Warszawa 1984, s. 147.

autonomią, posiadali *ius gladii* (prawo miecza), czyli pełnię władzy sądowniczej¹⁶. Z procesu Jezusa znamy imię prefekta – Poncjusza Piłata – który przebywał w Palestynie w latach 26–36¹⁷, określonego w tekście Ewangelii ogólniejszym terminem „namiestnik” Był on piątym z kolei namiestnikiem¹⁸. Na przykładzie Piłata uczniowie mogą bliżej poznać rzeczywistość prowincji rzymskiej, co nie tylko ułatwi zrozumienie tekstów Ewangelii, ale również wzbogaci ogólną wiedzę historyczną ucznia. Postać Poncjusza Piłata jest interesująca dla historyków. Materiał dotyczący rzymskiego urzędnika można twórczo wykorzystać, zarówno jako punkt wyjścia do rozważań natury historycznej, jak i moralnej.

Z obecnością rzymskiego namiestnika związana jest obecność armii rzymskiej. Najbardziej sławnymi jednostkami tej armii są legiony. Legiony rzymskie nie stacjonowały jednak w Palestynie, ale w sąsiedniej Syrii. W skład armii rzymskiej oprócz legionów wchodziły również oddziały pomocnicze. To o nich wspomina Nowy Testament¹⁹. Oddziały pomocnicze zwykle składały się z 500 żołnierzy i w przypadku piechoty podzielone były na kohorty, którymi dowodził setnik²⁰. Setnicy rzymscy pojawiają się na kartach Ewangelii²¹. Żołnierze oddziałów pomocniczych nie posiadali obywatelstwa rzymskiego, jak w przypadku legionistów. Byli powoływani z krajów podległych Rzymowi, a obywatelstwo rzymskie uzyskiwali zazwyczaj po 25 latach służby w armii. Żołnierze rzymscy obecni przy ukrzyżowaniu Jezusa nie byli zatem Rzymianami, ale prawdopodobnie Syryjczykami, Samarytanami lub Cezarejczykami – pogańskimi mieszkańcami Cezarei Nadmorskiej, w której na co dzień stacjonował rzymski namiestnik²². Byli to zatem ludzie miejscowi lub ze stosunkowo niedalekiej okolicy. Samych Żydów nie powoływano do

¹⁶ H. Daniel-Rops, *Życie codzienne w Palestynie...*, dz. cyt., s. 64.

¹⁷ W. Bösen, *Ostatni dzień Jezusa z Nazaretu*, dz. cyt., s. 217.

¹⁸ A. Läpple, *Od egzegezy do katechezy*, dz. cyt., s. 18.

¹⁹ Dz 10, 1; 27, 1 oraz wzmianki o żołnierzach rzymskich w Ewangeliiach.

²⁰ D. B. Saddington, *Armia rzymska*, [w:] *Słownik wiedzy biblijnej*, dz. cyt., s. 41–42.

²¹ Mk 15, 39. 44–45; Mt 8, 5–13; Łk 7, 1–10; 23, 47–49.

²² A. Läpple, *Od egzegezy do katechezy*, dz. cyt., s. 21.

wojska. Trochę ze względów religijnych²³, a trochę też przez ostrożność²⁴. Sanhedryn, który doprowadził do skazania Jezusa na śmierć, posłużył się zatem obcymi, którymi w zwyczajnych kontaktach pogardzał.

Dla Rzymian Judea była bardzo trudnym do rządzenia krajem. Państwo żydowskie nie było podobne do państw hellenistycznych. Wpływy hellenistyczne dotarły wprawdzie na te tereny, ale nie były na tyle znaczące, aby wpłynąć na mentalność narodu związanego przymierzem z samym Bogiem. Państwo żydowskie, jeżeli istniało, było teokratyczne. Król sprawował w nim władzę jako Boży pomazaniec, w imieniu Boga. Po upadku monarchii, w czasie niewoli babilońskiej oraz po powrocie kierowanie narodem przeszło na Sanhedryn i arcykapłana²⁵. Oczywiście, nie należy zapominać o dużym zróżnicowaniu przekonań religijnych wśród Żydów, czego wyrazem jest istnienie dużej ilości stronnictw, często o przeciwstawnym charakterze.

Żydowskie stronnictwa religijne w czasach Nowego Testamentu

Obok władzy politycznej nie mniej znacząca dla narodu żydowskiego była władza religijna. To nawarstwienie władzy, które Rzym dopuścił, kierując się zasadą, by w krajach sobie podległych oraz prowincjach zachować dotychczasowy ustrój administracyjny oraz istniejące struktury, w Judei stało się zarzewiem konfliktów. Wynikały one z wyjątkowego podejścia Żydów do władzy, religii i wzajemnych relacji między czynnikami religijnymi a władzą²⁶. W katechezie biblijnej można uwzględnić chasydów, esseńczyków, faryzeuszy, saduceuszy, zelotów i sykaryjczyków, Samarytan oraz Żydów w diasporze hellenistycznej²⁷. Wymienione stronnictwa i grupy róż-

²³ D. B. Saddington, *Armia rzymska*, [w:] *Słownik wiedzy biblijnej*, dz. cyt., s. 42.

²⁴ A. Läpple, *Od egzegezy do katechezy*, dz. cyt., s. 21.

²⁵ H. Daniel-Rops, *Życie codzienne w Palestynie...*, dz. cyt., s. 50–51.

²⁶ A. Läpple, *Od egzegezy do katechezy*, dz. cyt., s. 19–21; H. Daniel-Rops, *Życie codzienne w Palestynie...*, dz. cyt., s. 49.

²⁷ A. Läpple, *Od egzegezy do katechezy*, dz. cyt., s. 26–56.

niły się nie tylko w kwestiach religijnych, lecz również w ocenie sytuacji politycznej. Różniły się zatem w podejściu do panowania rzymskiego²⁸. Na pewno należy omówić przynajmniej faryzeuszy i saduceuszy oraz różnice w poglądach na Prawo i kwestie religijne występujące między Żydami jerozolimskimi a Żydami z diaspory, którzy w Jerozolimie mieli własne synagogi.

Dla Rzymian najistotniejsze były relacje z Sanhedrynem. Rzymianie nie tylko nie znieśli Sanhedrynu, ale go uprawomocnili, a przez to, że mieli znaczny wpływ na powoływanie arcykapłana pośrednio również w Sanhedrynie mieli polityczne zaplecze²⁹. Ponieważ w procesie Jezusa Sanhedryn odegrał znaczącą rolę, w katechezie biblijnej nie wolno ominąć przybliżenia tego gremium.

Starożytny Rzym w czasach Nowego Testamentu

Z historii starożytnego Rzymu dla katechezy biblijnej wprowadzającej w świat Ewangelii szczególnie przydatne są zagadnienia związane z okresem pryncypatu a odnoszące się do rzymskiego prawa, władzy i rządów oraz wojska na terenach prowincji, z uwzględnieniem oczywiście Palestyny.

W czasach ziemskiego życia Jezusa w Rzymie sprawowali władzę kolejno August Oktawian (30 p.n.e. – 14 n.e.) i Tyberiusz (14–37). Natomiast, gdy chodzi o czasy pierwszych chrześcijan, okres spisywania Ewangelii i powstawania innych pism Nowego Testamentu należy uwzględnić już kilkunastu cesarzy: Kaligulę (37–41), Klaudiusza (41–54), Nerona (54–68), Galbę, Othona i Witeliusza (68–69), Wespazjana (69–79), Tytusa (79–81), Domicjana (81–96), Nerwę (96–98) i Trajana (98–117).

Standardy wymagań będące podstawą egzaminu maturalnego z zakresu historii obejmują trzy elementy: wiadomości i rozumienie, korzystanie z informacji oraz tworzenie informacji. Pierwszy element dotyczy znajomości faktografii i terminologii historycznej w odniesieniu do systemów politycznych, struktur społecznych, osiągnięć

²⁸ Tamże, s. 28.

²⁹ H. Daniel-Rops, *Życie codzienne w Palestynie...*, dz. cyt., s. 51–53.

cywilizacyjnych, życia religijnego itd., a w tym do opisu, wyjaśnienia i oceny różnych zagadnień i problemów, jak np. przemian ustrojowych w Rzymie³⁰. Dla potrzeb lekcji historii, jak również dla katechezy biblijnej, ważne będą zagadnienia podejmujące problematykę okresu pryncypatu w historii starożytnego Rzymu, rzymskich prowincji oraz sposobu sprawowania władzy w prowincjach (wojsko rzymskie i sądownictwo).

Przy omawianiu zagadnień ustrojowych starożytnego Rzymu nie sposób pominąć postać Oktawiana Augusta³¹, który wprowadził ustrój zwany pryncypatem. Był to ustrój przejściowy między republiką a cesarstwem. Okres pryncypatu przeciwstawiany dominatowi oznaczał panowanie „pierwszego obywatela” (princepsa)³². Ostateczna forma rządów kształtowała się przez okres kilkunastu lat. August zachował wiele elementów z poprzedniego systemu władzy, takich jak: senat, zgromadzenie ludowe oraz magistratury, ale równocześnie przejmował faktyczną władzę. W okresie od 29 do 28 r. przed Chr. przeprowadził cenzus majątkowy senatorów i sporządził ich pełną listę, ustalając ich liczbę na 600. On sam figurował na tej liście jako pierwszy, *princeps senatus*³³. W chwili śmierci Augusta cesarstwo rzymskie obejmowało swym zasięgiem basen Morza Śródziemnego, łącznie z Palestyną. Obecność rzymskich legionów w prowincjach gwarantowała stabilność polityczną i dawała możliwość sprawowania władzy przez legatów i prokuratorów. Ślady rzymskiej obecności w Palestynie widoczne są na kartach Ewangelii. Ciekawa pod tym względem jest zwłaszcza Ewangelia według św. Marka, pisana z myślą o chrześcijanach pogańskiego pochodzenia znajdujących się w Rzymie.

³⁰ Załącznik do Rozporządzenia Ministra Edukacji Narodowej i Sportu z dnia 10 kwietnia 2003 r. zmieniającego rozporządzenie w sprawie standardów wymagań będących podstawą przeprowadzania sprawdzianów i egzaminów (Dz.U. z 2003 r. Nr 90, poz. 846).

³¹ Oktawianowi Augustowi poświęcono wiele miejsca np. w podręczniku Ewy Wipszyckiej *Cywilizacja starożytna. Podręcznik dla szkół średnich. Wersja rozszerzona*, Warszawa 2000, w rozdziale zatytułowanym „Cesarstwo rzymskie w I-II wieku”, s. 75–82.

³² J.-C. Fredouille, *Słownik cywilizacji rzymskiej*, dz. cyt., s. 233; R. P. Saller, *Cesarstwo rzymskie*, [w:] *Słownik wiedzy biblijnej*, dz. cyt., s. 78.

³³ M. Kokoszko, *August*, [w:] *Słownik cesarzy rzymskich*, Poznań 2001, s. 19.

W katechezie biblijnej w odniesieniu do Ewangelii najważniejsze są zatem wiadomości z czasów pryncypatu. Okres ten omawiany jest szeroko na lekcjach historii. Nie zawsze jednak uczeń kojarzy, że wiedza historyczna, którą poznaje, dotyczy również kraju i czasów ziemskiej działalności Jezusa oraz pierwszych chrześcijan. Ze światem rzymskim związane są wydarzenia paschalne, najważniejsze nie tylko w Nowym Testamencie, ale przecież w całej Biblii. Lekcja historii może dostarczyć informacji umożliwiających pełniejsze naświetlenie wydarzeń związanych z procesem i skazaniem na śmierć Chrystusa w czasach panowania w Rzymie Tyberiusza.

Wiedza historyczna w katechezie biblijnej

Korelacja katechezy biblijnej z lekcją historii umożliwia przybliżenie politycznego i religijnego środowiska, w którym powstawały księgi biblijne. Bez zrozumienia sposobu myślenia i wyrażania się ówczesnych ludzi oraz wielorakich uwarunkowań politycznych i społecznych uczeń może nie zrozumieć poprawnie kluczowych wydarzeń z historii biblijnej.

W kontekście katechezy biblijnej warto zastanowić się nad zagadnieniem znaczenia wiedzy historycznej w kształtowaniu dojrzałej wiary. Wiedza religijna ucznia winna być porównywalna z wiedzą osiąganą na danym etapie edukacyjnym w innych dziedzinach. Zaniedbując u katechizowanych rozwój wiedzy religijnej, katecheta może dawać nieświadomie błędny sygnał, że rzeczywistość wiary oparta jest jedynie na rozwoju emocjonalnym lub moralnym i nie ma nic wspólnego z rozumem. Uczeń będzie traktował rozumowe podejście do wiary jako niepotrzebne. Dojrzała wiara natomiast winna być kształtowana w atmosferze otwartej na dociekania rozumowe. W uczniach ma się dokonywać wzrost rozumienia prawd wiary. Również poprawne podejście do tekstów biblijnych winno charakteryzować się znajomością warunków historyczno-kulturowych, w jakich określone teksty powstawały. Odnoszą się do tego katechetyczne zasady interpretacji tekstów biblijnych, uwzględniające również ludzkiego autora Pisma Świętego. Szkolna wiedza historyczna może

dostarczyć na katechezę wielu ciekawych danych, jeżeli tylko katecheta będzie potrafił właściwie ukierunkować jej pewne elementy. Czasy biblijne oraz kraje, w których rozgrywały się ważne wydarzenia biblijne są omawiane w ramach historii starożytnej, zarówno w liceum, jak i w gimnazjum. Katecheta może wykorzystać wiadomości, które uczeń już zdobył, wzbogacając je odniesieniami biblijnymi. Często chodzi jedynie o uświadomienie uczniom, że realia historyczne odnoszą się również do osób i wydarzeń biblijnych i ich znajomość pomaga w zrozumieniu tekstów poszczególnych ksiąg.

Realia historyczne na poszczególnych etapach edukacyjnych w katechezie biblijnej

Na każdym etapie edukacyjnym należy komentować teksty biblijne w taki sposób, aby na późniejszych etapach nie trzeba było niczemu zaprzeczać, ale jedynie uzupełniać i poszerzać poznaną wcześniej wiedzę. Nie należy na przykład sześciolatkom tłumaczyć, że Pan Bóg stworzył świat w sześć dni, by po kilku latach wyjaśniać, że jest to religijny poemat. Już przedszkolaka powinno się wdrażać w prawidłowy odbiór tekstu o stworzeniu. Podobnie jest z innymi kwestiami dotyczącymi historii zbawienia. Dotyczy to również zaznajamiania z epoką Nowego Testamentu.

Historyczne realia czasów Ewangelii na pierwszym etapie edukacyjnym będą poruszone fragmentarycznie i niezbyt szczegółowo. Dzieci chętnie zapoznają się z plastycznym wyobrażeniem warunków życia w Palestynie w czasach Jezusa³⁴. Nie był to świat jednolity, ale zróżnicowany społecznie. Dzieci poznając wydarzenia z życia Jezusa niejako przy okazji będą miały możliwość zapoznania się z przedstawicielami różnych grup społecznych i lepiej będą rozumiały epokę. Wiedza geograficzna i historyczna dopiero na dalszych etapach będzie rozbudowywana i pogłębiana w sposób systematyczny i uporządkowany.

Dopiero na drugim i trzecim etapie edukacyjnym (czyli w klasach 4–6 szkoły podstawowej oraz w gimnazjum) będzie można

³⁴ A. Läpple, *Od egzegezy do katechezy*, dz. cyt., s. 54.

przedstawić właściwy obraz wczesnego judaizmu z całym jego zróżnicowaniem religijnym. Dostrzeżenie tego zróżnicowania, sprzecznych interesów różnych grup religijnych jest podstawowym warunkiem zrozumienia zróżnicowanej reakcji narodu żydowskiego, zarówno na nauczanie, jak i na proces Jezusa Chrystusa, a później na powstanie i działalność pierwszych gmin chrześcijańskich³⁵. Katecheta winien bardzo uważać na to, by w ukazywaniu stronnictw religijnych nie ulegać negatywnym stereotypom, np. w odniesieniu do faryzeuszy, czy też nie obarczać ówczesnych czy też współczesnych Żydów winą za ukrzyżowanie Jezusa. Nie chodzi tutaj wcale o tzw. poprawność polityczną, ale o przekaz tajemnic wiary. Znajomość uwarunkowań politycznych i religijnych wyraźnie pomoże w obiektywnym spojrzeniu na wydarzenia paschalne.

W klasach licealnych należy jeszcze raz zmierzyć się z materiałem historycznym odnoszącym się do czasów rzymskich w historii Palestyny, ale już na wyższym poziomie. Katecheta może pracować z pozabiblijnymi źródłami historycznymi, aby poszerzyć rozumienie czasów Nowego Testamentu. Wnikliwiej może przedstawić stronnictwa religijne oraz specyfikę rządów rzymskich na terenie prowincji.

³⁵ Tamże, s. 55.

Ancient Palestine under Roman Dominion from The Biblical Catechesis Point Of View Summary

The present paper deals with biblical catechesis concerning the situation of ancient Palestine kept under Roman dominion. This problem in its broad context refers to the interdisciplinary correlation between history lessons and biblical catecheses. The limitations of the civil authority in Palestine in times of Herod the Great and his successors have been described, as well as the circumstances of life in Judea as a Roman province. The Hebrew religious parties of the New Testament times, which should be presented to pupils during biblical catecheses, have been specified and the ancient Rome in the period of Principate has been depicted.

To achieve a level of religious education comparable with the general level of education attained in other domains at a given school education period, a catechist should carefully choose the material and make use of the possibility of correlation between the biblical themes and other school subjects. The correct attitude towards biblical texts demands for the familiarity with the historical and cultural conditions of their origin. It is governed by catechetical rules of biblical text interpretation taking into account also the human author of the Scriptures. The school historical knowledge can provide catecheses with many interesting data, if only the catechist is able to show the proper direction of exploring some of its elements. Biblical times and countries being the place of important biblical events are presented during the ancient history lessons both in grammar and in secondary school. The catechist can make use of the information already gained by pupils enriching it with biblical references. Frequently it is sufficient only to show the pupils that the historical reality refers also to the persons and events met in Bible stories, and being familiar with this reality helps to understand the individual Bible books.